

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Stephani Balvzii Miscellaneorum Liber ... Hoc est,
Collectio Veterum monumentorum, quæ hactenus
latuerant in varijs codicibus ac bibliothecis**

Baluze, Etienne

Parisiis, 1680

Tractatus de conversione Pontij de Larazio, & exordij Salvaniensis
monasterij vera narratio, auctore Hugone Francigena monacho ejusdem
monasterij.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14718

sanctitatis ejus nomen unanimiter invocantes, tranquillitatem securi sine mora suscipiunt. In Ecclesia autem beati Nicolai, in qua sanctissimum corpus ejus requiescit, plurimæ cereæ effigies ante sepulchrum ejus dependentes, quas scilicet qui infirmantur illuc transmittant, argumentum tanti patroni sanctitatis visibile profectio ostendunt. Quicumque enim capitis aut ceterorum membrorum molestiam patitur, ad instar membri dolentis imaginem de cera compositam illuc dirigit, & statim sanitatem sine dilatione consequitur. Omnes itaque qui diversorum criminum vulneribus sauciati jacemus, hujus beati confessoris propitiationem medullitus deposcamus, quatinus ipso mediante & intercedente perfectam nancisci salutem valeamus à Domino nostro Iesu Christo, qui cum patre & spiritu sancto vivit & regnat per omnia secula seculorum.

*INCIPIT TRACTATUS DE
conversione Pontij de Larazio, & exordij
Salvaniensis monasterij vera narratio. Au-
ctore Hugone Francigena monacho ejusdem
monasterij.*

IN nomine sanctæ & individuae Trinitatis unius
veræ & summæ sempiternæque & ineffabilis dei-
tatis patris & filij & spiritus sancti. Ego frater
Hugo omnium minimus monachorum pro capacita-
te sensus mei & ingenij modulo qualicumque stili
officio referre curavi monasterij nostri, videlicet
Salvaniensis cænobij, prima principia, & quasi in-
fantia ipsius prima cunabula ad memoriam studui
revocare, qualiterque cura cælestis gratiæ, velut
bonæ nutricis studio diligentiaque, in virile robur
excreverit, & in ipsum statum, quem modò habere

decernitur, protegente Deo pervenerit, conatus sunt litterarum tradere monumentis ad honorem & gloriam & laudem illius qui de minimis magna facere consuevit, qui de quinque panibus quinque millia hominum satiavit, immo qui in principio mundi de nihilo cuncta creavit ad memoriam etiam futurorum, quatenus cognoscat successionis nostrae posteritas omnis à qualibus quantisque patribus religio domus nostrae sumpserit exordium, ut bonae atque generosa radice cognita, secundum generis speciem fructus afferre studeant qui maneant semper inmarcescibiles ad testimonium & laudem & gloriam arboris hujus pulcherrimae, videlicet Salvaniensis Ecclesiae matris nostrae, quam ab initio caelestis agricolae manus tamquam humile virgultum semper excoluit & excolere semper non desinit, incrementum ei tribuens & augmentum, irrigans eam plurimis beneficiis tamquam caelestibus pluviis, cuius studio diligenti atque inter cetera ligna silvarum jam in tantum cacumen extulit ut operiat montes umbra ejus; in qua spirituales animae diversarum virtutum pictae coloribus, tamquam caelestes aves nificantes, studiorum bonorum foetus enutriunt, & mulque vocibus assidue laudes resonant creatoris. Simples etiam quique atque mansueti tamquam animalia Dei bona sub umbra ejus ab aestu carnalium vitiorum jugiter requiescunt, secundum illud psalmistae: *Animalia tua habitabunt in ea.* Sed si aliquis forte me reprehenderit quod in talem tantamque materiam mittere manus praesumpserim, homo ingenio hebes, eloquio impeditus, & nullius fere scientiae, sciat hujusmodi me non praesumptione temeraria ductum aut inanis vento gloriae promotum, sed salutis obedientiae vinculo constrictum hoc incepisse, praecipiente hoc mihi Domino Pontio Abbate meo & singula suggerente quae vel ipse vidit ab

initio, vel audivit ab eis qui viderunt & interfuerunt, immo ab ipsis qui primi institutores & fundatores hujus loci fuerunt, nonnullis etiam de fratribus nostris hoc attestantibus, qui solo auditu cuncta didicerant. Sed illorum testimonio innititur magis nostra narratio qui ab initio cuncta noverunt, & laboris & patientiæ participes extiterunt, videlicet Hugonis Presbyteri & Raimundi Alzarani, de quorum testimoniorum veritate nullus permittitur dubitare. Sed hæc præfationis loco dicta sufficiant.

II. Regnante igitur Ludovico filio Philippi, Domino Petro Episcopo præfidente cathedræ Lodovensi, Domino nostro Iesu Christo imperante in cælo & in terra & in mari, fuit vir unus in Lodovensi pago, Miles officio, nomine Pontius de Larazio, quod erat castrum ejus inexpugnabile. Hic secundum seculi dignitatem genere clarus, opibus dives, possessionibus felix, ingenio acer, viribus potens, armis strenuus, municipio firmus, & in omni gloria seculari conspicuus inter ceteros eminebat; qui in primæva quidem ætate secularia desideria sectatus, multis vicinorum suorum exitit importunus. Quosdam enim sermonum astutia circumveniebat, alios armorum violentia perturbabat omnes verò quoscunque poterat rebus propriis viduabat, die noctuque rapacitatis actibus iustitabat. Qui licet isto vitio notaretur, per cetera tamen non minus reprehensibilis habebatur. Sed pius Dominus, qui non mortem peccatoris sed pœnitentiam desiderat, qui quibus vult miseretur, & quos vult indurat, cor ejus timoris sui jaculo percussit, & à pristinis eum actibus penitus immutavit. In semetipsum namque rediens, considerate cœpit mala quæ fecerat, pensare judicium quod talibus actibus imminabat; & tactus dolore cordis intrinsecus, totus ad pœnitentiam est conversus; & ut deleteret maculas criminum, die noctuque deduce-

bat flumina lacrymarum. Dumque assiduè secum tacitus cogitaret quomodo vel quali satisfactione iram superni iudicis placaret, quibusve actibus ejus misericordiam impetraret, placuit ei subito ut seculum omne defereret, & residuo vitæ suæ tempore deinceps pœnitentiæ actibus vacaret. Sed quia uxorem habebat, sine cujus assensu hoc facere non valebat, consilij sui ei secretum credidit, utque ipsa taliter faceret magnis precibus exoravit. Quæ, ut erat nobilis genere, mente nobilior, piis viri votis libenter annuit. Pietatis tamen mota visceribus, & tota perfusa lacrymis, patrem pro suis liberis exoravit. Filium namque & filiam habebat, quorum affectu maternum pectus pietas agitabat, Sed pater providus, dum bene sibi cavere studuit, etiam filiis bene cavuit. Matrem enim & filiam cum magna suæ portione substantiæ in monasterium virginum quod Drinonia dicitur honorificè collocavit. Filium verò in monasterio Lodovensi, quod sancti Salvatoris dicitur, monachorum cœtui sociavit. Et hæc fuit prima ejus oblatio, quam gratam obtulit trinam trino.

III. Cùmque vicini ejus & amici omnes pariter mirarentur, & secum singuli quærerent quid agere vellet vel quid disponderet, cogitantibus omnibus in corde suo, atque dicentibus aliis quidem sic, & aliis sic, amicorum turba familiaris eum alloquitur, volentibus omnibus scire quid animi haberet vel quid facere cogitaret. Quibus ille cordis sui propositum per ordinem enarravit, & hac occasione accepta, de contemptu mundi, de timore judicij divini, de pœnitentiæ fructu, de pœnis malorum, de gaudio beatorum sermonem faciens, ut erat disertus atque facundus, licet laicus, luculentissimè peroravit. Cujus eloquio inflammati quidam atque compuncti, omnem mundi fastum spernentes, ad pœnitentiam protinus sunt conversi, & ei jugiter adherere deinceps

deinceps cupientes, societatem ei inseparabilem promiserunt, dextras dederunt, parati cum illo & in mortem & in vitam ire. Ex quibus primus fuit Raymondus de Pireto bonæ memoriæ vir, qui in monachali conversatione postea floruit. Secundus Guiraudus Presbyter, tertius Petrus Alzarran Miles, quartus Guillelmus de Rota, quintus Hugo Magnus, sextus Guillelmus Desparron. Septimus ipse fuit, qui eos verbo & exemplo convertit. Ut ipso numero daretur intelligi eisdem ipsos illuminatos gratia septiformi ad perfectionem venturos conversionis & vitæ, qui à perfectò numero incepere.

IV. Carnalis igitur amoris vinculis absolutus, & societate sibi à Deo parata factus robustior, evangelicum præceptum illud aggreditur quo Dominus ait: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelo, & veni, sequere me.* Factoque præconio, possessiones suas emptoribus omnes exposuit. Tunc multi homines, Milites & pagenses, divites atque mediocres, Clerici & laici, refertis marsupiis undique convenerunt, quod cuique placuerat bene sibi emere cupientes. Et cum eis pecunia defecisset emptis jam plurimis, & adhuc plurima emenda superessent, etiam de pretio emptoribus dedit consilium, dicens se pro pretio accepturum animalia cuncti generis iumentorum, nec non & terræ fructus omnes quibus alitur vita mortalium. Quod certa de causa facere voluit, sicut ex sequentibus apparebit. Ipse enim sciebat quid esset factururus. Factum est igitur ut distractis immobilibus universis, rerum mobilium haberet plurimam multitudinem, in equis videlicet & equabus, mulis, mulabus, bubus & vaccis, ovibus & capris, & aliis multis quæ denumerare longum est. Cumque secundum Domini præceptum distribuere cuncta vellet egentibus, Ecclesiis, & monasteriis,

hospitalibus & senodochiis, pauperibus atque peregrinis, viduis & pupillis, minus Deo acceptum hoc fore credidit nisi ea primitus redderet quæ violenter quondam abstulerat. Mittit ergo nuntios per provinciam circumquaque, per civitates, & castella, villasque, ubicunque conventus hominum fiebat causa mercatus sive nundinarum, & per Ecclesias, qui publicè proclamarent, ut omnes quibuscunque Pontius de Larazio vel aliquid debebat vel aliquis per vim abstulerat, ad eum venirent apud villam quæ Peguerolas dicitur secunda vel tertia vel quarta feria post solemnitatem palmarum, sua singuli recepturi. Erat enim proximum Pascha, dies festus Christianorum.

V. Adveniente igitur die dominica quæ in ramis palmarum dicitur, de sua salute bene sollicitus, apud Lodovam post processionem lecto evangelio, stans Episcopo cum Clericis suis, super gradum qui factus fuerat ad loquendum in platea circumstante populo venit Pontius de Larazio cum sociis supradictis nudus & discalciatus. Ducebatur autem à quodam collo ejus innexo vinculo ligneo quod vulgò redorta dicitur, tanquam maleficus; & qui eum ducebat, virgis eum assidue flagellabat. Sic enim ipse fieri iussit. Perveniens itaque ad Episcopum tamquam servus fugitivus qui à bono domino recessisset, per manus illius se Deo reddidit, flexis genibus veniam postulavit, chartam quam manu ferebat, in qua peccata sua cuncta describi fecerat, Episcopo tradidit, & ut in auribus totius populi legeretur, multis precibus exoravit. Episcopus verò ejus verecundiæ parcens hoc fieri primùm prohibuit; sed ipse in petitione instantissimè perseverans, ut hoc fieret tandem obtinuit. Itaque Episcopo concedente charta legitur. Ipse verò in contractione persistens cum virgis cæditur, & ut durius cædi debeat enixius deprecatur,

tantorum criminum se reum esse viva voce fatetur, solum lacrymis rigabat, omnemque populum in fletum & lacrymas commovebat. Omnes quicumque aderant mirabantur, & eum affectu nimio venerabantur, ejus pœnitentiam prædicabant, eumque Dominum respexisse veraciter affirmabant. Precabantur etiam pro eo, ut qui ei pœnitentiæ dederat gratiam, donaret etiam in bono perseverantiam. Fuit autem ista confessio utilis & necessaria, non solum ei qui confessus est, sed & aliis multis qui verecundiæ pudore timidi peccata sua celaverant, nunc autem ejus animati exemplo, dum eum sic confitentem viderunt, ad confessionis & pœnitentiæ lavacrum currerunt.

VI. His igitur ita gestis, & solemnitate ramorum rite peracta, ad Ecclesiam itum est. Altera autem die, id est, secunda pœnalis hebdomadæ, nec non & tertia & quarta feria, affuerunt loco quem supra diximus clamatores multi ex diversis partibus congregati, quæ quondam amiserant sua singuli requirentes. Convenientes igitur ante ipsum velut ante judicem, de ipso tamquam de reo ipsius tamquam testis testimonium contra se flagitant. Ipse verò sui ipsius accusator & judex, reus & testis, omnes judicij personas in se suscipit, dum omnibus satisfacere cupit; accusat se ipsum, testimonium contra se perhibet, se ipsum judicat tamquam judex, pœnam suscipit ipse reus. Tandem singulorum pedibus provolutus, in primis veniam postulabat, deinde secundum quantitatem amissorum de suis facultatibus singulis perditam restaurabat. Et quoniam, sicut supra diximus, diversorum animalium multitudinem possidebat, nec non & pecuniæ omnis quæ in usus hominum est necessaria, qualia quisque amiserat talia recipiebat, ut non tam aliena recepisse quam sua propria invenisse se crederent. Maledictiones igitur antiquas in bene-

dictiones convertentes, valedicentes & benedicentes ei, cum gaudio ad propria sunt reversi.

VII. Tunc pagensem quendam vicinum propè videns adstare dixit: Heus, inquit, tu quid expectas? Quare clamoris tui causam non indicas? Ego, inquit ille, Domine mi, adversum te clamoris causam non habeo; sed multum te laudo & benedico, quia in multis me adjuvasti, & in causis plurimis contra adversarios mihi patrocinium præbuiisti; nihil unquam mihi nocuisti, nihil injuriæ intulisti. Ad quem ipse. Immo, inquit, tibi nocui; malum feci, damnum intuli; sed tu forsitan ignorasti. Numquid tali tempore, tali nocte, gregem tuum de caulis tuis non perdidisti? Perdidi, inquit ille, Domine mi, verè perdidisti; sed quis mihi damnum fecerit, ignoravi; te damnum mei conscium non agnovi. Ego, inquit Pontius, illud feci, per satellites & complices meos totum egi. Quapropter, obsecro, da mihi veniam, & postea quod tibi abstuli reddam. Indulgeat, inquit, tibi Dominus de cælo. Nam ego hoc tibi libenter remitto. Accipe, inquit, animalia hæc quæ remanserunt, & sint tibi loco eorum quæ tibi aliquando perierunt. Tunc ille pecuniam illam suscepit, de cælo eam lapsam credidit; & eum qui damnum sibi aliquando fecerat, non malefactorem, sed magni muneris largitorem cum gaudio prædicabat.

VIII. Ipse verò de facultatibus suis, quæ superfuerant, egentibus cuncta distribuit, sicut scriptum est: *Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in æternum.* Feria autem quinta, quæ & cæna dominica nuncupatur, tredecim pauperes assumpsit, cibis temporariis convenientibus copiosè refecit; pedes lavit, lacrymis rigavit, capillis terxit, & omnia secundum Domini mandatum fideliter adimplevit.

IX. Vespere autem facto, cum sol occidisset, dominicæ passionis nequaquam immemor, noluit dare

fomnum oculis suis nec palbebris suis dormitatio-
 nem; sed sicut Dominus noster Iesus Christus eadem
 nocte ad passionem pro peccatoribus perferendam
 spontaneus properavit, sic & ipse ad labores pœni-
 tentiæ perferendos spontanea voluntate exiens, pas-
 sionum Christi particeps effici voluit, ut resurre-
 ctionis & gloriæ confors effici mereretur. Igitur ip-
 se & socij ejus cum eo pariter intempestæ noctis si-
 lentio egredientes de terra sua & de cognatione sua
 & de domo patris sui, nil præter simplicem vestem,
 & ipsam vilem & religioni congruam, baculumque
 & peram singuli deferentes, peregrinationis iter ar-
 ripiunt quod ducit ad sanctum Guillelmum. Ibant
 autem pedibus nudis, quod in usu minimè habebant,
 & ideo duriùs hoc ferebant. Via autem qua ince-
 debant, non solùm nudis pedibus ambulanti-
 bus, sed etiam calciatis, & equitantibus, & etiam per diem per-
 gentibus valde difficilis. Est enim amfractibus tortuo-
 sa, collibus elata, vallibus demissa, lapidum fragmen-
 tis aspera & tota horribilis; qua dum incedentes
 sermocinarentur, & se ad pœnitentiæ labores perfe-
 rendos invicem cohortarentur, nescio quo divino
 iudicio accidit eis quiddam triste atque terribile.
 sed credo quòd voluntas Dei fuit ut tentarentur,
 tentati probarentur, & territi purgarentur. Nam
 subito ventus vehemens irruit à regione deserti,
 qui concussit cælum, & turbavit aëra. Tunc luna,
 quæ priùs fulgebat, delituit subito, stellarumque
 globi omnes pariter aufugerunt; sed & densa nubes
 montes operuit, & tenebræ factæ sunt. Tunc mugi-
 re tonitrua, fulgura coruscare, lapidesque grandinis
 ruere cœperunt. Irruit super eos formido, & pavor
 magnitudine tempestatis. Tandem inter coruscatio-
 nes crebras consideraverunt & inspexerunt sibi lo-
 cum habitationis cujusdam, qui factus est eis in secu-
 ritatem & in absconsonem à turbine & à pluvia,

Priùs tamen quàm ad illum venirent, tanta passi sunt ut meritò de eis dicatur quòd lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt. Mane autem facto, ibant gaudentes in conspectu Domini, cùm digni habiti sunt pro amore ejus aliquem laborem pati.

X. Tandem ad sanctum Guillelmum pervenientes, multitudinem ibi Militum aliorumque hominum invenerunt, qui ex more convenerant, sicut omni anno faciunt die ista, ad adorandam crucem; cum quibus & ipsi vivificum lignum, in quo nostros actus actor luit hostia factus, devotissimè adoraverunt. Cùmque eorum humilitatem & devotionem pariter omnes mirarentur, cognovissentque quòd Lodovenses erant, eò ampliùs eos venerabantur. Aderat autem inter eos vir quidam potens & dives, videlicet Raymundus Petri de Aguantico, qui eos multis precibus exoravit & opido coëgit ut in die dominicæ resurrectionis apud Aguanticum cum illo manerent ob honorem tantæ solemnitatis: qui acquiescentes ei abierunt cum illo, fueruntque ibi altera die, quæ est post Parasceven, & die dominicæ resurrectionis; audieruntque ibi Missarum sacrosanctæ solemnia, & dominici corporis & sanguinis viaticum susceperunt.

XI. Altera autem die, id est, secunda feria paschalis hebdomadæ, valedicentes hospiti, iter apud sanctum Iacobum sunt aggressi, illum in peregrino habitu quærentes & invenire omnimodis cupientes qui, sicut in eadem die legitur, in peregrino habitu duobus discipulis euntibus in Emaus apparuit. in quo itinere quot labores quotve cruces passi sunt in labore & ærumna, in vigiliis, in jejuniis, in fame & siti, in frigore & nuditate, solus ille novit qui eorundem laborum remunerator & testis fuit. Dedit autem eis Deus gratiam in conspectu omnium qui viderunt eos ut ex ipsa vultuum specie facilè omnes

agnoscerent eosdem viros esse virtutis & verè religiosos. Vnde quæ victui eorum erant necessaria multi eis libentissimè ministrabant. Si quando verò divites eis plurima obtulissent, tantum inde accipiebant quantum ad ipsius diei victum sufficere poterat, cetera reddebant. coacti verò eadem retinere, pauperibus ilico dividebant; & ne in pecunia spem ponere viderentur, quam in Deo totam posuerant, nihil in posterum reservabant, credentes ei qui dixit, *Nolite cogitare de crastino*, & illud: *Querite primum regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adicientur vobis*. Quapropter absque ciborum sustentamento dies plurimos transegerunt; sed non minùs Deo gratias reddiderunt. In omni autem itineris spatio maxima illis cura fuit atque præcipua sanctorum loca invisere, religiosos viros ubique quærere, orationum suffragia postulare, modum etiam vitæ addiscere quo omni tempore deinceps possent Domino innocenter servire.

XII. Fuit autem omnium qui eis consilium dederunt una sententia, intentio eadem, idem sermo, idem consilium; quippe qui uno spiritu omnes edocti fuerant, dicentibus omnibus atque laudantibus illis ut eremi loca incoherent, labore manuum victum acquirerent, in quo in simplicitate atque puritate vitæ Deo servirent, & religionis suæ heredes post se relinquerent. Quod consilium maximè roboravit atque intimavit eis Archiepiscopus Iacobensis, qui quidem in episcopatu suo primitus eos voluit retinere & locum congruum eis assignare; sed postea intra se cogitans quòd si inter homines alterius linguæ remanerent, parum proficere possent, & dum loquentes non intelligerentur, barbari à barbaris haberentur, ad notas regiones illos remittere studuit, in sancto proposito perseverare monuit, & de Dei bonitate præsumens, à Deo eis grandia repromisit. Cu-

ius sermonibus roborati, benedictione firmati, per
 aliam viam revertentes in regionem suam, Michac-
 lis archangeli memoriam, quæ in monte sita est in
 periculo maris, adierunt, beati Martini Turonensis
 Ecclesiam visiterunt, sancti Martialis causa Lemovi-
 cas abierunt, beati Leonardi basilicam intraverunt,
 ad ultimum Ruthenensem urbem ingressi, cum ad
 Ecclesiam beatæ Dei genitricis & Virginis Mariae
 orarent, Episcopo nunciati & ab eo vocati sunt.

XIII. Ipse erat dominus Ademarus Ruthenensis
 Episcopus, piæ memoriæ & magnæ auctoritatis vir,
 qui cum cognovisset quod Lodoenses homines
 erant noti & vicini, nobiles etiam atque generosi,
 cum magna veneratione & alacritate eos suscepit,
 votum eorum etiam cognoscens, se eis in omnibus
 profuturum, consilium & auxilium collaturum re-
 promisit, si in episcopatu suo remanere vellent. Co-
 mes etiam Ruthenensis audiens quod Pontius de
 Larazio in episcopio esset, voluit eum videre tam-
 quam sibi notum & familiarem Militem & quondam
 amicum suum: cujus cum desiderium agnovisset,
 pollicitus est ei semper se adiutorem & defensorem
 in omnibus affuturum. Obtulit etiam eis loca qua-
 dam ad monasterium construendum tam ipse Comes
 quam Episcopus, videlicet villas & Ecclesias de-
 fertas. Sed ipsi hominum frequentiam fugientes,
 secreta sylvarum nemorumque magis abdita desi-
 derabant.

XIV. Quapropter cum gratia Comitis & Epil-
 copi benedictione recedentes, venerunt in terram
 quæ Camares nuncupatur, quæ terra nemorosa est,
 & silvis obsita, ardua montibus, devexa collibus,
 irrigua fontibus, rivis, atque fluminibus; in qua do-
 minabatur vir quidam magnus & potens, qui Arnal-
 dus de Ponte dicebatur. Cognoscebant autem eum
 ex multo tempore, scientes quia homo erat benevo-

Ins & lætus, & ad omne opus virtutis promptus. Qui venientes eos ad se conspiciens, antequam eos cognosceret dixit eis: Quid veniunt ad me domini mei, aut quid volunt? ad quodcunque volueritis scitote me esse paratum. Postquam autem eos recognovit, cum honore magno & devotione suscepit, causamque propter quam venerant diligenter inquisivit. Cui respondentes, locum aliquem religioni congruum, ab hominibus remotum atque secretum, ubi manerent & Domino servirent, se quærere confessi sunt. Quis, inquit, his votis vestris satisfacere potest sicut ego, aut quæ terra convenientior tali proposito poterit inveniri? Ecce terra coram vobis est. Vbicunque vobis placuerit manete; ædificate, seminate, plantate, novellate, & orate pro me. At illi elegerunt sibi quendam locum qui antiquitus Silvanium dicebatur; quem ipsi sive successores eorum Salvanium vocaverunt, *i* mutato in *s*; ut qui ante Silvanium à silvis dicebatur, Salvanium à salvatione deinceps diceretur; in quo casulas propriis manibus fabricantes, manserunt bestiis sociati, cotidiano tamen labori insistentes, dumeta falcibus refecantes, terram ligonibus proscindentes, locum habitabilem ex inhabitabili reddiderunt.

XV. Tunc fama religionis eorum circumquaque diffusa, ad aures pervenit vicinorum Pontificum, Ruthenensis scilicet, atque Lodovensis, sive Biterrensis, deinde ad totius populi. Tunc plurimi eos visitare cœperunt, munera offerentes, eos in omnibus adjuvantes. Quod maximè fecisse noscuntur homines Lodoenses, sicut in sequentibus plenius ostendemus.

XVI. In tempore illo facta est fames incomparanda in illa regione. Negavit enim terram fructum cultoribus suis, & luxerunt omnes qui colebant eam, cum spe sua frustrati fuerant; & illusi

Cereris fide, quernas ibant ad arbores. In anno illo, secundum Isaiaë vaticinium, triginta modii sementis vix fecisse dicuntur modios tres, & decem jugera vinearum vix implere potuerunt lagunculam unam. Tunc apud Salvanium congregata est pauperum multitudo & gens magna qui obsederunt domum in circuitu tamquam exercitus, omnem vitæ suæ spem in ejus alimoniis collocantes. Erat autem domui illi & fratribus illis ab initio inolita consuetudo, & quasi pro lege tenebatur omnes hospites recipere, alere agentes, pauperes recreare, nudos vestire, mortuos sepelire, & cetera pietatis & misericordiæ opera adimplere. quæ consuetudo usque in præsentem diem secundum loci possibilitatem favente Deo durare cernitur. Videntes autem fratres tantorum pauperum multitudinem, conturbati & contriti dixerunt alter ad alterum: Aut fugiendum nobis est de loco isto, aut moriendum cum istis. Videte quid faciendum nobis sit. Quis eos vel paucis diebus poterit sustinere. Si enim locus iste cum domibus & habitatoribus suis panis esset, à tanta multitudine brevi tempore devorari posset.

XVII. Tunc Pontius de Larazio murmur eorum compescuit dicens: Si fugere, inquit, voluerimus, non effugiemus. Neque enim patet evadendi via, neque ab oriente, neque ab occidente, neque à desertis montibus, cum Deus iudex est. Denique qui ad fugam properant, victos se esse demonstrant, & victos ignominia, victores verò gloria manet. Nos autem non ad fugam venimus, sed ad pugnam. Stare ergo nos oportet, non fugere, & viriliter decertare, quia non coronabitur nisi qui legitime certaverit. Recordamini pristinos dies conversionis vestræ, in quibus magnum certamen laboris & patientiæ per tulistis, & quomodo de omnibus tribulationibus & angustiis liberavit vos Dominus; & nunc credite

quòd similiter vobis subveniet. Mementote quòd olim populum Israël quadraginta annis, absque pane terreno, cœlesti manna pavit Deus in solitudine, & in diebus Helix in Sarepta Sidoniæ viduam & domesticam ejus familiam cum Propheta multis diebus pavit ex hydria farinae & lecytho olei, ita quòd hydria farinae non defecerit, & lecythus olei non est immixtus. Sed & in tempore Helisei, quando obsessa est Samaria, & obsessi famis angustia periclitabantur, Deus in una die tantam eis ciborum abundantiam contulit ut modius similæ statere uno esset, & duo modij hordei statere uno, in porta Samariæ. In evangelio etiam audistis Dominum ex quinque panibus quinque hominum millia satiassè; post quorum refectioem Apostoli duodecim cophinos fragmentorum substulerunt ex quinque panibus illis quæ superfuerant illis qui manducaverant. Numquid invalida facta est manus Domini ut nunc talia facere non possit? Tantus est nunc quantus erat tunc. Non potest esse minor, non potest esse major. Credamus in eum, fratres, quòd omnia possibilia sunt credenti. Spem nostram omnem ponamus in eo, quia ipse est liberator omnium sperantium in se. Timeamus eum, scientes quòd voluntatem timentium se faciet. Diligamus eum, quia custodit omnes diligentes se. Sed nunc tempus postulat, fratres, ut iterum faciatis quod olim fecisse vos meministis. Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam, olim propria, nunc communia. Ecce habetis boves & oves, jumenta & pecora. A filo subtegminis usque ad corrigiam caligæ nihil remaneat quod non vendatur & detur egenis fratribus. Fratres etenim nostri sunt, eundem patrem habent nobiscum Deum, cui omnes dicimus *Pater noster*. Eodem pretio redempti sunt quo nos, id est, sanguine Iesu Christi. Quòd si post omnia nos mori contigerit, moriamur omnes in simplicitate nostra,

scientes quòd sicut Christus pro nobis animam suam posuit, ita & nos debemus pro fratribus animas ponere. Interim ego vadam ad optimates populorum qui sunt in seculo, & pro mendicis mendicus ipse efficiar. Et his dictis, a sellum ascendit; ferulamque manu bajulans, profectus est.

XVIII. Fratres verò cuncta quæ possidebant vendere parabant, sicut ipse jusserat. Quod audiens Dominus Arnaldus de Ponte, hoc fieri modis omnibus prohibuit, timens ne iterum locus in solitudinem deveniret; & aperiens horreum suum, dedit eis alimentorum quippiam, unde pauperes vel paucò tempore sustentarentur. Tunc videns Dominus fidem illorum, dedit benedictionem suam super domum illam à die illa & deinceps. Nam si quando pauca grana molari machina frangebantur, farina collecta dolia replebantur; & quando confusiones fiebant, divinæ benedictionis fermento magides redundabant; & cum in parva forma clibanus panes suscipiebat, in magna reddebat; & quando iidem panes frangebantur, magnæ sportulæ implebantur, quæ à dantibus vix evacuabantur. Multiplicabatur enim magis dispendio panis suo, & edentium sub dentibus crescebat in ore cibus. Et ita benedictionis divinæ gratia redundante pastus est populus ille in ista eremo quasi cœlesti manna toto illo tempore usque ad tempus novarum frugum.

XIX. Pontius verò de Larazio post paucos dies rediens, & ipse benedictionis divinæ consolationem non minimam afferens, lætificavit domum & habitatores ejus universos. Audiens verò quanta Deus fecisset mirabilia gavisus est gaudio magno valde. Et omnes cum eo pariter benedicebant Dominum in hymnis & confessionibus, dicentes: *Quia memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miseratus Dominus, escam dedit timentibus se.* Expleto autem

tempore usque ad nativitatem sancti Iohannis Baptistæ, in ipso die convivium fecit populo; & refectis omnibus abundè, valedicens omnibus, iussit eos abire ad loca sua in nomine Domini. Illi autem profecti prædicaverunt ubique dicentes quòd verè Dominus est in illo loco, & non est aliud ibi nisi domus Dei.

XX. Deinde pauco tempore in tantum locus profecit & excrevit, non tantùm rebus, sed etiam religiosis personis & possessionibus, ut abbatia construendæ & tenendo ordini idoneus diceretur. Facta est ergo contentio inter eos quis ordinum videretur esse major, aliis laudantibus ordinem Cisterciensium, aliis verò ordinem Carthusiensium, quibusdam etiam sanctimonialium virginum monasterium construere dicentibus dignum. Tunc hanc causam ponere placuit in arbitrio Carthusiensium. Ob quam causam Pontius de Larazio pergens Carthusiam, Priori ceterisque fratribus causam exposuit. Qui inspecta regula veritatis, præ ceteris cunctis ordinibus Cisterciensium ordinem laudaverunt, eumque potiùs expetendum eidem Pontio mandaverunt. Cui consilio hoc insuper addiderunt, ut de illa abbazia ordinis quæ loco illi vicinior videretur, ordo deduceretur, ne in eundo sive redeundo laborem nimium paterentur.

XXI. Tunc Pontius de Larazio vale faciens illis, ad Mansum Adæ venit, capitulum intravit, per manus Domni Petri Abbatis, qui tunc eidem loco præerat, Salvaniensem domum Cisterciensi ordini reddidit, & Abbati eidem prædictæ domus curam imposuit. Tunc Dominus Petrus primus Mansiadae Abbas piæ memoriæ, vir sanctus & Deo dignus, viros quosdam electos illuc direxit, qui officinas aptarent, & locum ordini præpararent. Fratres verò Salvanienses ad se venire præcepit, & eos secundùm

regulam beati Benedicti per annum probatos & eruditos monachali habitu induit, benedixit, atque remisit. Ex quibus unum virum sapientem & bonum, litteris eruditum, videlicet Dominum Ademarium, illis præposuit, & Abbatem esse constituit, domum curam illi tradidit, & dimisit.

XXII. Tunc primùm Salvaniensis Ecclesia in abbatiam surrexit, anno videlicet ab incarnatione Domini millesimo centesimo tricesimo sexto. Tunc in ea religio cœpit florere, ordo succrescere, caritas fervere. Tunc illustres viri & fideles homines de rebus & possessionibus suis dare ei plurima ceperunt, & non solum vicini, sed etiam ex longinquis partibus, atque transmarini. cujus etiam domus religio Principes orbis non latuit, qui ob salutem & redemptionem animarum suarum sua illuc munera transmiserunt. Fecit hoc Imperator Constantinopolitanus, hoc etiam Siciliae Rex sive Dux Rogerius, hoc & mirabilis vir & sua sanctitate & devotione toto orbi cognitus Comes Theobaldus, hoc & multi alii, qui in æternæ beatitudinis albo conscripti, devotionis suæ à Domino præmia receperunt. Inter quos præcipuè recensendus & æternæ memoriæ commendandus est vir quidam nobilis & dives Guillelmus nomine, qui de transmarinis partibus ad construendam Salvaniensem Ecclesiam misit ducentas marchas argenti; cujus memoria in benedictione inter speciales amicos & familiares nostros, non solum anniversario cursu, sed etiam quotidiano celebratur & colitur. Sed & vir quidam nobilis ac prædives civis Lodovensis nomine Petrus Aibrandus fecit dormitorium, ad quod opus faciendum centum marchas argenti obtulit. Filius verò ejus Aibrandus fecit refectorium.

XXIII. Postea verò procedente tempore placuit Domino Abbati Guiraldo & fratribus universis

ut propter insolentiam secularium hominum & alia multa incommoda monasterium mutari deberet in locum alterum qui melior & religioni convenientior videbatur & aliis abundans multis commoditatibus. qui locus non longè aberat à monasterio, sed quantum arcus balistæ mittere potest. Erat autem alienus à possessione monasterii, & non nisi magno pretio haberi poterat. Quo audito supradictus vir Guillelmus, qui ad construendam Ecclesiam ducentas marcas argenti miserat, voluit & præcepit ut de ipsa pecunia locus emeretur in quo Ecclesia fundaretur. quod & factum est. Mille enim solidorum pretio idem locus emptus est cum omnibus pertinentiis suis, prædium pulchrum & delectabile, religionique valde conveniens. Cœperunt ergo in eo novum monasterium ædificare. In quo loco Petrus Aibrandi venerabilis sacrista Lodovensis Ecclesiæ filius prædicti Petri & fratres ejus Guiraldus, ambo fecerunt dormitorium majoris magnitudinis & excellentioris pulchritudinis quàm prius fuerat. Refectorium verò fecit Richardus Clarii venerabilis Ecclesiæ prædictæ Clericus. Isti sunt constructores sive fundatores Salvaniensis monasterii, qui merito suæ devotionis inter amicos & familiares nostros primi esse meruerunt: quorum memoria non derelinquetur in seculum, cum quando Cisterciensis ordo durare poterit, non præteribit dies aliqua in qua non habeatur eorum commemoratio & solemnis pro eis fiat oratio. Illi verò qui suis laboribus locum primitus inceperunt, in sanctitate vitæ, in humilitate & obedientia permanserunt, donec terræ corpora, cælo animas reddiderunt.

XXIV. Frater autem Pontius de Larazio, qui humiliorem locum semper eligere studuit, in habitu laicorum fratrum conversus permansit, ut omni domui liberiùs provideret, & servorum Dei servus semper existeret. quod & fecit, donec beato sine in

Domino quievit. Hic pius, prudens, humilis, pudicus, sobrius, castus fuit, & quietus, vita dum praesens vegetavit ejus corporis artus. Qui mense Augusto, prima die mensis, viam universae carnis ingrediens, non obiit, sed abiit ad patres suos, de morte ad vitam, de labore ad quietem, de exilio ad patriam.

XXV. Isti viventes in carne plantaverunt Ecclesiam istam labore suo. Modò coronantur, & accipiunt palmas laborum suorum. Horum animabus nos omnes debitores sumus, & omnes qui in loco isto futuri sunt usque in finem. Ipsi laboraverunt, & nos in labores eorum introivimus; ipsi seminaverunt, & nos messuimus. quamvis nos eorum orationibus magis indigeamus quàm ipsi nostris, quorum meritis & intercessionibus Deus locum istum semper regit & protegit. Horum exemplo multi viri militaris ordinis in hoc loco ad Dominum sunt conversi, quorum unus fuit Dominus Arnaldus de Ponte, de quo superiùs mentionem fecimus, qui eundem locum dedit, in quo post modum quievit in pace. Sed & alii plures materialia arma deponentes, spiritalia sumpserunt contra spirituales nequitias pernaturi: qui constarunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces; qui non levabunt amplius contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad praelium. in quibus etiam illud impletum est: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit. Lupus & agnus pascentur simul, leo & bos comedent paleas.*

XXVI. Interea fratres divinis laudibus vacantes, cotidianis laboribus insistentes, seminaverunt agros, & plantaverunt vineas, & fecerunt fructum nativitatis, & benedixit eis Deus, & multiplicati sunt nimis, & desiderium eorum attulit eis, non sunt fraudati à desiderio suo; dedit illis Deus mansiones gentium,

gentium, & labores populorum possederunt, ut custodiant justificationes ejus, & legem ejus requirant.

XXVII. De situ loci scribere supersedi, cum cotidie eum videamus. Hoc solum propter absentes dixisse sufficiat, quia montes in circuitu ejus sunt, & Dominus in circuitu populi sui. De materialibus etiam ædificii dicere superfluum judicavi, cum cotidie renovantur, vetera destruuntur, & nova ædificantur, & Deo propitio in melius assidue commutantur. De spiritualibus autem sciendum est quia domus hæc fundata est supra firmam petram, id est, Dominum Iesum Christum, quæ columnis septem in altum erecta nubes transit, sydera transcendit, & usque ad solium superni judicis pertingit, ubi Regum Rex & dominus rerum sceptrum tenet, orbisque habenas temperat, & volucrem currum stabilis regit. In ea lapides magni, lapides vivi, lapides pretiosi dolantur, quadrantur, & poliuntur, de quibus Hierusalem cælestis ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum.

XXVIII. Primus Abbas hujus loci Dominus Ademarus fuit, qui in eo sex mensibus vixit. Secundus Desiderius extitit, qui octo annis ibidem præfuit. Tertius Dominus Guiraldus fuit, qui jura regiminis decem & septem annis strenuè gubernavit, monasterium multis possessionibus ampliavit, & multa bona in eo patravit; inter quæ & domum de Annonenca fundavit, & in ea religionem sanctimonialium propagavit. Obiit autem anno gratiæ millesimo centesimo sexagesimo primo, mense Septembri, decimo quinto Kalendas Octobris. Huic successit Dominus Pontius Abbas meus totius assensionis conventus, eodem anno, mense Octobri, de Priore in Abbatem assumptus, qui Abbatum ordine fuit quartus. Ipse est qui hoc scribere nos præcepit, qui ea quæ diximus aut vidit aut audivit,

& testimonium scriptis perhibuit, & scimus quod verum est testimonium ejus.

XXIX. Lætare igitur Salvaniensis Ecclesia mater bona, gratulare & jubila, dilata locum territorii tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, longos fac funiculos tuos. ad dextram enim & ad lavam penetrabis, & semen tuum montes hereditabit. Gaude & exulta in Domino Deo tuo, quia dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit, dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadae, semper honos nomenque tuum laudesque manebunt, præstante Domino nostro Iesu Christo, qui vivit & regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

*Explicit tractatus de conversione Pontii de Laraz
& exordii monasterii Salvaniensis vera narratio.*

E L O Q U E N T I S S I M I V I R I

Leonardi Aretini oratio in funere Nannii

Stroze Equitis Florentini.

Lex fuit vetusta Solonis, ut opinor, sapientissimi viri, à sapientissima quoque civitate comprobata usu atque recepta, ut qui cives pro patria bellando interissent, iis postea domi publicum exhiberetur funus cum magnificentissimo tum rerum apparatu, tum etiam verborum. Res quidem etiam ad pompam funeris accommodatæ, verba autem ad laudum eorum qui interierant explicationem. Prohiberetur & illorum natis eadem lex, ut quasi publicam civitatis sobolem publica educatione & curaque atque omnium rerum indulgentia civitas eos prosequeretur. Providentissima certè atque optima lex dignaque Solonis auctoritate, qui & sapiens fuit unus è septem. Quæ enim utilior quæve honestior lex excogitari potest, quæ & honore allicit homines